

IKONSÄLLSKAPET

Rundbrev 9 ☞ Januari 2006

Ikonsällskapets styrelse hälsar samtliga medlemmar och önskar en god fortsättning på det nya året. Vi hoppas det för sällskapets del blir ett år av lockande verksamhet och levande samvaro. Det är stimulerande med de förslag till aktiviteter m.m. som vi mottar från medlemmarna. Fortsätt att höras av! Och varmt välkomna till våra arrangemang.

Vårens program:

Onsdagen den **8 februari kl. 19.00: Anne Karahan** talar under rubriken *Bysans heliga bilder: en visualisering av det gudomliga genom det jordiska*. Lokal: Marie Bebådelse kyrkas församlingssal, Linnégatan 79. T-banestation: Karlaplan.

Anne Karahan presenterade i höstas sin avhandling vid Stockholms Universitets Konstvetenskapliga Institution med rubriken *Byzantine Holy Images and the Issue of Transcendence and Immanence*.

Måndagen den **20 mars kl. 18.30: Å R S M Ö T E**. Separat kallelse med angivande av lokal m.m. kommer att utsändas.

Efter förhandlingarna följer ett föredrag, med bilder, av **Alexander Wikström** under rubriken *Att bilsätta en kyrkointeriör*.

Alexander Wikström är en av Finlands främsta ikonmålare och ikonteologer, med stor erfarenhet som målare och som pedagog. Några av Ikonsällskapets medlemmar lyssnade till honom vid vårt Helsingforsbesök häromåret, när han presenterade sina fresker i Den helige Herman av Alaskas kyrka i Tapiola. ”Hans presentation blev till en ytterst lärorik och tankeväckande föreläsning om den grund som ikonmåleriet står på, ... om teknik och metoder”, skrev rapportören bl.a. i vårt rundbrev. Vi har genom att inbjuda Alexander Wikström velat ge fler en möjlighet till en unik upplevelse

Torsdagen den **6 april kl. 18.30** presenterar **Elisabeth Löfstrand** det omfattande s.k. *Novgorodprojektet*. Lokal: Ryska kyrkans församlingssal, Birger Jarlsgatan 98

Det unika och omfattande Ockupationsarkivet från Novgorod, som finns på Riksarkivet i Stockholm och vars dokumentation håller på att avslutas, berättar konkret

och livfullt om livet i Novgorod i början av 1600-talet och om mötet mellan svenskar och ryssar. Vi kommer att få några inblickar i detta väldiga material.

Vårterminen avslutas med en **resa till staden Pskov samt till Petjori/Grottklostret utanför staden**. Reseledare: **Elisabeth Lofstrand** och **Ulf Abel**.

Tid: 13 – 18 maj 2006. 6 dagar

Vår resa tar oss genom Estland till Pskov i Ryssland där vi bor i tre nätter. Pskov, som är en av de äldsta ryska städerna, omnämns redan på 900-talet. Det medeltida Pskov hade, trots närheten till Novgorod, en helt egen, högt utvecklad kultur, som bland annat manifesterade sig i ett fascinerande ikonmåleri. Vi får tillfälle att studera detta främst i några klosterkyrkor med välbevarat måleri och i ikongalleriet med sina unika samlingar. Vi besöker också det pittoreska klostret Petjori (grottklostret), grundat under sen medeltid. På återvägen hinner vi med ett kortare besök i Tartu/Dorpat, som år 1625 blev en del av det svenska stormaktsväldet och som år 1632 fick ett svenskt universitet.

DAG 1. STOCKHOLM – TALLINN. Vi samlas i Frihamnsterminalen i Stockholm kl. 16.00 där vår resvärd möter för att dela ut färdhandlingarna. M/S Regina Baltica avgår kl. 17.30. Under kvällen äter vi gemensam middag i bufférestaurangen.

DAG 2. TALLINN – PSKOV. Efter frukost ombord anländer vi till Tallinn kl. 11.00. Svensktalande guide och buss möter och under en stadsvandring bekantar vi oss med staden. Efter en gemensam lunch avreser vi mot Pskov och på vägen gör vi ett kort uppehåll i Tartu. På kvällen anländer vi till Pskov för middag och övernattnings på hotell Rjzskaya.

DAG 3. PSKOV. Under förmiddagen gör vi en rundtur för att se de vackra gamla kyrkorna och Kreml. Vi äter en gemensam lunch och ägnar sedan eftermiddagen åt en visning av stadens museum för historia och konst som har en unik samling av ikoner från 1100 – 1600-talen samt rysk konst från 1800 – 1900-talen. Gemensam middag.

DAG 4. IZBORGSK – PETJORI. Dagen inleds med ett besök i Mirozjskyklostret, som har fresker från 1100-talet och en ateljé för ikonmåleri. Efter gemensam lunch beger vi oss till borgen Izborgsk, som ligger i natursköna omgivningar med växter som är unika för detta område. Färden går sedan vidare till klostret i Petjori, ca 30 km från Pskov. Den ryska ortodoxa kyrkan grundade klostret år 1473 och det var ett mycket rikt och stort kloster som omgärdades av en bred mur med nio torn. Inom området finns flera kyrkor, en vacker trädgård och en gammal underjordisk kyrkogård. Vi deltar i klostrets gudstjänst som börjar kl 18.00. Gemensam middag i Pskov.

DAG 5. PSKOV – TARTU – TALLINN – STOCKHOLM. Efter frukost lämnar vi Pskov och vår lunch intas i Tartu, varefter vi gör en stadsrundtur med lokal svensktalande guide. Väl framme i Tallinn beger vi oss till hamnen varifrån M/S Victoria avgår kl 17.30. Middag ombord.

DAG 6. ANKOMST TILL STOCKHOLM. Efter frukost ombord anländer vi till Frihamnen i Stockholm kl 10.00.

Pris 5.990:- För enkelrum tillkommer 350:- Avbeställningskydd 300:-
Visumkostnad och hantering 650:-

I PRISET INGÅR båtresa Stockholm – Tallinn t/r, plats i A2-kategori, två frukostar och två middagar ombord, tre nätter på hotell, del i dubbelrum, tre frukos-

tar, fyra luncher, tre middagar, svensktalande lokalguider, bussresor, entréer och visningar enligt program, ciceron och resvärd, reseskatt.

Anmälan direkt till FAVORITRESOR, Brahegatan 32/Box 5773, 114 87 Stockholm. Tel. 08/660 18 00, e-post: info@favoritresor.se.

OBS! Sista anmälningsdag 21 mars

Uppge vid anmälan att det gäller Ikonsällskapets resa!

*Priset är baserat på de valutakurser, flygtariffer och skatter som gällde 30/11-05 . Vi reserverar oss för pris- och programändringar utanför vår kontroll och hänvisar till gällande reselag. **För resans genomförande** erfordras 25 deltagare. Resevillkor enligt FAVORITRESORs huvudkatalog.*

Vad hösten erbjöd medlemmarna – En summering

Den 18 oktober besökte ett femtontal medlemmar Den helige Savvas serbisk-ortodoxa kyrka i Enskede, den enda i Stockholm uppförd för sitt ändamål. Visningen leddes av fader Misha Jaksic, som också berättade om församlingen. Den första kyrkan i Sverige uppfördes i Västerås under tidigt 1970-tal. Grunden till den helige Savvas kyrka lades 1990. Ikonostasen målades vid en serbisk ateljé, på beställning av församlingen. Kyrkans absid har fresker målade av en serbisk prästmunk. Freskoarbetet är inte helt avslutat. Den helige Savva är nationalhelgonet, en hertigson som levde under tidigt 1100-tal, grundare av den serbiska kristenheten, skaparen av landets humanistiska tradition och den som grundat det serbiska klostret Chilandar på Athos.

Den 1 november hade ett drygt 25-tal medlemmar samlats i Marie Bebudelse kyrkas församlingssal, där vår styrelsemedlem Paul Nordgren lärt och lättsamt ledsagade oss genom tusen år av rysk kyrkosångstradition under rubriken ”Den klingande ikonerna”. Med den rubriken ville föredrags-hållaren understryka kyrkosången som en bild, en ikon, av änglakörens sång. Med tio väl valda ljudexempel presenterade han utvecklingen från den unisona kyrkosången från de första århundradena, bevarad av de gammaltroende, över hovtraditionen i Sankt Petersburg, där utlänningar som Galuppi men även Bortnianskij, ”den ryska kyrkosångens fader”, var verksam och som längre fram på 1800-talet fick allt starkare inslag av konsertframförande, till utvecklingen under tidigt 1900-tal, då det fanns en tendens att återgå till en äldre sångtradition, med tonsättare som Kastalskij och Rachmaninov. Efter föredraget följde en livlig frågestund. Litteratur och cd-skivor finns bl.a. på www.musicarussica.com

Den 5 december hade ett femtontal medlemmar samlats på universitetet i Frescati för att lyssna på Christina Schöldsteins föredrag om Mandylyonbilden – ikonografi och tolkningar. Bästa sammanfattningen av detta ytterst komplexa tema är den som finns på sid. 39 – 80 i Christina Schöldsteins bok *Guld och azur* (2004). Även här följdes föredraget av frågor och diskussion.

Nytt ikonmuseum i Vicenza

Den som idag besöker den italienska staden Vicenza, det italienske 1500-talsarkitekten Palladios stad, kan rekommenderas ett besök i Palazzo Leoni Montanari beläget i stadens centrum. Detta vackra 1700-talspalats, med magnifika fresker från tiden, har nyligen iståndsatts för att härbärgera en omfattande samling ryska ikoner. Ca 130 ikoner av hög kvalitet från och med 1200-talet, de äldsta från ikoncentra som Novgorod, Pskov, Vladimir och Moskva, finns här tematiskt presenterade i ett vackert och pedagogiskt arrangemang. En särskild, tämligen omfattande, del av utställningen ägnas ikoner med metallinfattningar. Dessutom har man bortåt 300 ikoner i magasin, de flesta från 1700-talet och senare, tillgängliga i första hand för studenter och forskare.

Den institution som ligger bakom denna satsning – i palatset finns också en samling venetianskt 1700-talsmåleri med namn som Canaletto, Guardi och Longhi samt utrymmen för tillfälliga utställningar – är Banca Intesa (tidigare Banca Ambrosiana Veneto), som i mitten av 1990-talet förvärvade en större privat italiensk samling av ryska ikoner. Denna har sedan kompletterats med ett antal enstaka, centrala objekt, som förvärvats på den öppna marknaden. Man har samarbetat med ikonexperter, inte minst från Ryssland, både för uppbyggandet av samlingen och för den nyligen publicerade diskuterande katalogen i tre band: *Icône Russe Collezione Banca Intesa. Catalogo ragionato*, I-III, Milano:Electa, 2003. Innan samlingen 1999 fick sin fasta plats i Vicenza visades den 1996 vid Fondazione Cini i Venedig (i anslutning till ett omfattande symposium) samt 1998 vid Hotel de la Monnaie i Paris.

Webbadressen till museet är: www.palazzomontanari.com samt dess e-postadress: informazioni@palazzomontanari.com U.A.

Seminarium om ryskt ikonmåleri

Monastero di Bose är namnet på ett italienskt kloster vackert beläget norr om Milano, inte långt från den schweiziska gränsen. Klostret är grundat på 1960-talet. Det har blivit bekant inte minst för sina ekumeniska konferenser genomförda årligen sedan 1993. Dessa erbjuder fördjupade kontakter mellan de ortodoxa kyrkorna och den romersk-katolska kyrkan. Man anordnar varje år under en vecka i september två seminarier, det ena behandlande ett tema med utgångspunkt från grekisk teologisk tradition samt det andra med rysk inriktning. 2005 års dubbelseminarium, det 13:e i ordningen, behandlade dels kyrkofadern Johannes av Damaskus, dels Andrej Rubljov och den ryska ikontraditionen. Båda genomfördes i samarbete med patriarkaten i Konstantinopel resp. Moskva.

Jag hade tillfälle att närvara vid det rysk-ortodoxa seminariet, det som alltså detta år var inriktat på ikoner. Ett drygt tiotal föreläsare från bl.a. Ryssland, Frankrike och Italien medverkade, däribland Angelina Smirnova och Olga Popova från Moskva och Nicolas Ozoline från Institut Saint Serge i Paris. Rubriken för den sistnämndes föreläsning var ”Teologin bakom Rubljovs Treenighetsikon – från Stoglavkonciliet till 1900-talet”. Över hundralet deltagare fanns på plats, forskare, ikonmålare, studenter, journalister och en intresserad allmänhet, samlade från en rad europeiska länder samt USA. Konferensens officiella språk var tre, italienska, ryska och franska. Simultanöversättning inom dessa språks ram erbjöds. Det hela utgjorde en på flera plan synnerligen stimulerande och lärorik erfarenhet.

I tid till höstmötet 2005 förelåg de två actasamlingarna färdiga, innehållande föregående års seminarieföreläsningar, f.ö. utgivna av klostrets egna krafter, ägnade dels *Athanasios och klosterrörelsen på*

Atbos, dels *Jesusbönen i 1800-talets ryska andlighet*. Språket här är genomgående italienska. De som är intresserade av ytterligare information om dessa eller om tidigare volymer i denna seminarierie kan vända sig direkt till förlaget, Edizioni Qiqajon, IT – 13887 MAGNANO (BI), e-postadress: acquisti@qiqajon.it

U.A.

Nya böcker:

Five Essays on Icons. Sthlm o. Istanbul: Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul. 2005. 112 s., rikt illustrerad, delvis i färg.

Innehåll:

Ulf Abel, The Icon - image of the divine. On the theology of icons.

Vera Geelmuysden-Burgurlu, The meaning of icons in the eastern orthodox religion.

Ewa Balicka-Witakowska, The location of icons in the Byzantine church.

Nelly Lindgren, The image of Constantinople in Russian iconography.

Helena Bodin, "I put my trust in nothingness". On orthodox icons, the poetry of Gunnar Ekelöf and his visit to Istanbul in 1965.

Boken kan beställas från Svenska Forskningsinstitutet i Istanbulskontor i Stockholm, tel. 08-662 7570, e-post: ffi@swipnet.se Pris 99:- plus porto och exp.avg.

Boken finns även i en edition på turkiska, utgiven på annat förlag.

När Väst och Öst var en nordisk kulturgemenskap.

Förekom det inslag av östkyrklighet eller rent av mission österifrån i Sverige under vikingatid – tidig medeltid? Frågan har debatterats sedan länge, alltid engagerat, ibland upprört. Medeltidskommittén vid Göteborgs universitet anordnade i april 2002 en konferens om östligt kyrkoinflytande i Norden, en tvärvetenskaplig konferens som avsatt en intressant volym med titeln "Från Bysans till Norden. Östliga kyrkoinfluenser under vikingatid och tidig medeltid", redigerad av Henrik Janson (Artos). Ämnet behandlas vanligen ur etniska och nationella perspektiv, och konferensens – och bokens – syfte är att skifta perspektiv.

Bertil Nilsson betonar till att börja med att kyrkosplittningen 1054 inte var en plötslig händelse utan slutpunkten i en sedan länge pågående process av skilsmässa. Han refererar arkeologen Jörn Staeckers forskning kring hängsmycken i form av kors och krucifix i Sigtunatrakten och på Gotland, bruket att förse även kristna gravar med gravgåvor och slutligen formen på de kors som ristats på runstenar. Hans slutsats är att inget talar för en rysk mission på det svenska området. Inte heller sigtunaforskaren Jonas Ros finner några belägg för östkyrklig mission i Uppland.

Nilsson menar att också Rysslands kristnande under Vladimir år 988 är kröningen på en långsam process, där varjagerna, de vikingar som på sina resor österut skapade förbindelser mellan regioner och kulturer, spelade en roll. Han påminner om att redan furstinnan Olga låtit döpa sig i Konstantinopel 40 år tidigare men lät skicka bud till kejsar Otto i Frankfurt med begäran om biskop och präst till Kiev. Hans slutsats blir att inflytandet snarast kan ha gått från väst till öst, t

ex i samband med att den ryska kyrkan skildes från Bysans, och att man inte kan tala om rysk eller bysantinsk mission i vikingatidens Sverige, utan bara om förbindelser och kontakter. Därmed är tonen angiven som klingar genom praktiskt taget alla bidrag i boken: Mellansverige – Gotland/Åland hänger ihop med Nordryssland genom både de frekventa sjöresorna, den svenska bosättningen där, de genealogiska och dynastiska förbindelserna, det ekonomiska utbytet och den materiella kulturens relativa likformighet över hela området, avspeglad i de arkeologiska fynden. Kontakter och påverkar går åt båda hållen, och regionen måste ses som en helhet.

Arkeologen Ingmar Jansson, som är hemmastadd i modern rysk arkeologi, talar om en ”betydande kulturgemenskap mellan Sveariket och det stora, löst sammanhållna Fornryska riket”. Båda praktiserar ett slags nordisk hedendom, båda uppvisar kristna framstötter i det arkeologiska materialet från 900-talets mitt, osäkert om de utgår från väst eller öst.

Elena Melnikova, professor vid ryska vetenskapsakademien, skriver om de tidiga ryska källornas uppgifter om religiösa förhållanden. Redan på 800-talet tycks det ha funnits svenskättade härskare i Kiev som kristnats i Bysans, och det var deras nordiska efterträdare som genomförde kristningen 130 år senare. Och även efter 988 tycks kristendom och hedendom ha sammanlevt i det ryska riket en längre tid.

Erlend Lagerlöf utgår från de bysantinska målningarna i åtta gotländska kyrkor – tre från träkyrkor från missionstiden och fem i ännu stående medeltida stenkyrkor. Också Lagerlöf konstaterar att det är mycket osäkert om östkyrkan bedrivit mission på ön. Men uppenbarligen har kristendomen sakta trängt in, från 800-talet och framåt och starkast på 1000- och 1100-talet – perioden då väst-öst-förbindelserna som berörde ön varit som starkast.

Norrmannen Jan Ragnar Hagland skriver om de isländska uppgifterna om tre armeniska biskopar som ska ha besökt ön. Viss armenisk missionsverksamhet i Västeuropa är känd, skriver Hagland, och de isländska uppgifterna får mot den bakgrunden en intressant innebörd: var biskopsbesöken en del av en armenisk missionsstrategi? Och Henrik Janson behandlar de omständigheter som Ansgarskrönikan och dess samtida Korveyannalerna skildrar. Han konstaterar att en sammanhängande kulturfär, i de tysk-romerska källorna kallad Skytien, sträckte sig från Skandinavien till Centralasien ända in på 1100-talet.

Ännu på sent 1000-tal, säger Janson, bodde vid södra Östersjökusten en grupp ”greker”, som bör ha firat östlig liturgi på grekiska, eventuellt slaviska, allt detta utifrån uppgifter hos Adam av Bremen. Detta kan kanske förklara de gotländska bysantinska kyrkmålningarna. Men då börjar Sverige på allvar inlemmas i den västeuropeiska kulturens värld, politiskt, kulturellt och religiöst. Därmed ökar avståndet till släktingar och grannar i öst, som får en ny, självständig identitet som del av en annan värld. Det är slutet på denna antagna kulturgemenskap.

Kaj Engelhart

**Från Bysans till Norden Östliga kyrkoinfluenser under vikingatid och tidig medeltid.
Henrik Janson (red.). Artos 2005, 224 sidor**

IKONSÄLLSKAPET, c/o Anders Hägglund, Frihetsvägen 66, 7 tr, 177 33 JÄRFÄLLA.

E-post: anders.hagglund@jakobsbergsforsamling.org

Plusgirokonto: 121 05 33-4 Medlemsavgift: 200 kr per år